

*Monika Walczak**

Instytucjonalizacja stosunków transatlantyckich

Stosunki transatlantyckie sprowadzają się do relacji i powiązań między Unią Europejską i Stanami Zjednoczonym w wielu dziedzinach: politycznej, gospodarczej, społecznej, jak również współpracy pozarządowej. Charakteryzują się dużą dynamiką, a ich przebieg i zakres mają znaczący wpływ na politykę obu partnerów i pozostałych uczestników stosunków międzynarodowych. Unia Europejska i Stany Zjednoczone pełnią dominującą rolę na arenie międzynarodowej we wszystkich wymienionych dziedzinach i w dużym stopniu ich pozycja oraz zachowanie w określonych sytuacjach mają wpływ na rozwój wydarzeń w świecie. W 2009 r. łączny ich udział w światowym PKB wyniósł 53%,¹ w światowym handlu towarami 47%, a usługami 58%.²

W rozwoju stosunków transatlantyckich zasadnicze znaczenie miała dokonująca się instytucjonalizacja. Sprowadzała się do przyjęcia dokumentów zawierających deklarację współpracy i podpisania porozumień określających wzajemne relacje. Działania te podejmowano coraz częściej w miarę dojrzewania współpracy i wzrostu znaczenia obustronnych stosunków. Nasilenie instytucjonalizacji przebiegało w pewnych okresach, które warto przedstawić bliżej.

1. Etapy instytucjonalizacji stosunków transatlantyckich

W procesie instytucjonalizacji stosunków transatlantyckich zarysowały się dwa okresy, które zadecydowały o ich obecnym charakterze i zakresie. Pierwszy objął lata zimnej wojny i, ze względu na intensyfikację współ-

* Mgr **Monika Walczak** – doktorantka w Kolegium Gospodarki Światowej w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie.

¹ Dane IMF, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/02/weodata/index.aspx>.

² Dane WTO, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/looking4_e.htm#summary.

pracy, można go podzielić na trzy etapy: 1 – lata 1947–1957, 2 – lata 60., 3 – lata 70. i 80.

Pierwszy etap to okres wkrótce po zakończeniu drugiej wojny światowej, do momentu powstania Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. W tym czasie administracja Stanów Zjednoczonych, głównie z pobudek ekonomicznych, zdecydowanie popierała idee integracyjne, które pojawiły się na kontynencie europejskim. Założeniem USA była bowiem odbudowa potencjału gospodarczego Europy Zachodniej, która miała w przyszłości doprowadzić do równorzędności partnerskiej w stosunkach handlowych obu stron. Stany Zjednoczone zamierzały jednak także zrzucić z siebie, lub przynajmniej zmniejszyć, ciężar utrzymania pokoju na świecie, a w silnej Europie Zachodniej widziały sojusznika w walce z ekspansją polityczną Związku Radzieckiego.³

Etap drugi obejmował lata 60. XX w. Charakteryzował się intensyfikacją i liberalizacją powiązań handlowych Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG) i Stanów Zjednoczonych, głównie na płaszczyźnie kontaktów wielostronnych pod auspicjami Układu Ogólnego w sprawie Taryf Celnych i Handlu (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT).⁴

Trzeci etap przypadał na lata 70. i 80. Charakteryzował się spowolnieniem tempa wzrostu gospodarczego i powrotem do tendencji protekcyjnistycznych. Lata 70. były okresem, w którym nastąpiła zmiana układu sił w świecie kapitalistycznym. USA straciły rolę najważniejszego gracza w gospodarce światowej. W rozwoju gospodarczym zarysował się układ zwany „triadą ekonomiczną”, w którym dominującą pozycję obok Stanów Zjednoczonych, zajęły Europa Zachodnia i Japonia.

Okres zimnej wojny wpłynął na nasilenie instytucjonalizacji stosunków transatlantyckich. W konsekwencji przyczynił się do rozwoju i umocnienia europejsko-amerykańskiej współpracy w wymiarze politycznym, obronnym, gospodarczym oraz społeczno-kulturowym. Współpraca ta toczyła się na różnych płaszczyznach. Jednocześnie objęła wiele instytucji międzynarodowych i organizacji, takich jak: Sojusz Północnoatlantycki (North Atlantic Treaty Organization – NATO), Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE), Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ), Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (Organization for Economic Cooperation and Development – OECD) oraz Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu.

³ G. Lundestad, *The United States and West Europe since 1945*, Oxford 2003, s. 89.

⁴ P. Baliński, *Stosunki gospodarcze Unia Europejska – Stany Zjednoczone w: Polityka handlowa Unii Europejskiej wobec krajów trzecich*, red. B. Mucha-Leszko, Rzeszów 1999, s. 136.

W latach 80. nastąpiło znaczne umocnienie pozycji Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. W wyniku przyjęcia do niej nowych państw (Grecji w 1981 r. oraz Hiszpanii i Portugalii w 1986 r.) nastąpiło poszerzenie obszaru integracji pod względem terytorialnym i ludnościowym. W tym samym okresie Europejska Wspólnota Gospodarcza podjęła inicjatywę budowy Jednolitego Rynku Europejskiego, którego projekt budowy Komisja przedstawiła w czerwcu 1985 r. w tzw. Białej Księdze. Dokument wskazywał potrzebę legislacyjnego uregulowania, za pomocą 282 aktów prawnych, drogi dojścia do Wspólnego Rynku. W praktyce oznaczało to tworzenie nowej przestrzeni gospodarczej i usuwanie barier występujących wewnątrz Wspólnoty. Termin zakończenia realizacji założeń programowych Jednolitego Rynku Europejskiego określono na koniec 1992 r.

W celu stworzenia podstaw prawnych Jednolitego Rynku Europejskiego przedstawiciele dziewięciu państw EWG podpisali 17 lutego 1986 r. w Luksemburgu, a pozostałych trzech państw – 28 lutego 1986 r. w Hadze, Jednolity Akt Europejski, który wszedł w życie 1 lipca 1987 r.⁵ Najważniejsze jego postanowienie o charakterze materialnym dotyczyło ustanowienia rynku wewnętrznego do 31 grudnia 1992 r. Rynek wewnętrzny zdefiniowano skrótowym określeniem: „obszar bez granic wewnętrznych, na którym zostaje zapewniony swobodny przepływ towarów, osób, usług i kapitału”.⁶ Przyjęcie Jednolitego Aktu Europejskiego oznaczało wielki krok we współpracy na drodze do integracji europejskiej. Z formalnego punktu widzenia była to pierwsza większa modyfikacja Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Gospodarczą z 1957 r.⁷

Jednolity Akt Europejski określał także nowe zadania, które pośrednio zostały powiązane z Jednolitym Rynkiem. Sprowadzały się do działań w zakresie spójności społeczno-ekonomicznej, polityki społecznej, polityki ochrony konsumenta i ochrony środowiska, polityki naukowo-badawczej i technologicznej oraz zapowiedzi utworzenia Unii Gospodarczej i Walutowej.

Podstawą Jednolitego Rynku Europejskiego stały się cztery swobody: przepływu towarów, osób, usług i kapitału, które miały służyć przezwyciężeniu barier narodowych i stworzeniu fundamentów Wspólnego Rynku. Zadania związane z budową Jednolitego Rynku znalazły następnie odzwierciedlenie w postanowieniach Traktatu o Unii Europejskiej przyjętych

⁵ J. Barcz, A. Kotliński, *Jednolity Akt Europejski. Zagadnienia prawne i instytucjonalne*, Warszawa 1991, s. 11–64.

⁶ K. Gawlikowska-Hueckel, A. Zielińska-Głębocka, *Integracja europejska, od jednolitego rynku do unii walutowej*, Warszawa 2004, s. 67.

⁷ *Ibidem*.

w ramach Traktatu z Maastricht z 1992 r. oraz Traktatu Amsterdamskiego z 1997 r.

Swobodę przepływu towarów zamierzano osiągnąć przez: 1 – usuwanie granic i formalności celnych, 2 – normalizację techniczną, 3 – harmonizację podatków, 4 – eliminację narodowego protekcjonalizmu. Miała ją zapewnić likwidacja barier fizycznych i technicznych odnoszących się do: 1 – pracowników najemnych (wspólny rynek siły roboczej), 2 – pracowników samodzielnych (zasada wzajemnego uznawania dyplomów i ekwiwalentności kwalifikacji, swoboda przemieszczania się i osiedlania), 3 – osób niezajmujących się działalnością zawodową (studentów, emerytów, inwalidów), 4 – ubezpieczeń społecznych osób migrujących i ich rodzin, 5 – spraw wizowych, azylowych i imigracyjnych.

Natomiast swoboda przepływu usług miała być gwarantowana przez: 1 – swobodę zakładania przedsiębiorstw, 2 – swobodę świadczenia usług, 3 – liberalizację przepływu usług rynkowych, 4 – europejskie programy usług użyteczności publicznej (telekomunikacyjne, transportowe, energetyczne, pocztowe, audiowizualne), 5 – minimalne wymagania licencyjne, 6 – wzajemne uznawanie kwalifikacji.

Z kolei swobodę przepływu kapitałów miały zapewnić: 1 – transfery długookresowe (kredyty, inwestycje portfelowe i bezpośrednie), 2 – transfery komercyjne (kredyty), 3 – transfery krótkookresowe (płatności, kredyty).

Ponadto w ramach wolności uzupełniających przyjęto zasadę swobody przedsiębiorczości wyrażającą się w: 1 – prawie zakładania przedsiębiorstw, 2 – prawie zawierania spółek, 3 – ochronie konkurencji, 4 – wprowadzeniu znaków handlowych i europejskiego patentu. Zakładano również swobodny dostęp do zamówień publicznych (prawo wtórne dotyczące otwartego konkurencyjnego rynku zamówień publicznych na obszarze Jednolitego Rynku).⁸

Po wejściu w życie Jednolitego Aktu Europejskiego Stany Zjednoczone zaczęły postrzegać Wspólnotę Europejską w zupełnie innym świetle. W ocenie amerykańskiej administracji realizacja postanowień traktatowych o Jednolitym Rynku Europejskim doprowadziła do znaczącej integracji ekonomicznej i politycznej Europy Zachodniej. W rezultacie zaczęto w niej widzieć rodzący się podmiot aspirujący do udziału w światowym przywództwie. O takim postrzeganiu Wspólnoty Europejskiej przez USA świadczyło przemówienie prezydenta George'a Herberta Busha, wygłoszone 21 maja 1989 r. na Uniwersytecie Bostońskim. Stwierdził, że „wita powstanie Europy jako partnera w światowym przywództwie” oraz że Stany

⁸ *Prawo Unii Europejskiej*, Warszawa 2005, s. 33.

Zjednoczone gotowe są stworzyć „nowe mechanizmy konsultacji i współpracy w sprawie powiązań politycznych i globalnych ze Wspólnotą”.⁹ W USA uświadomiono sobie, że Europejska Wspólnota Gospodarcza wyrosła na potęgę gospodarczą i ściślejsza współpraca z nią może przynieść gospodarce amerykańskiej korzyści.

Duże zainteresowanie Stanów Zjednoczonych europejskim partnerem znalazło wyraz m.in. w utworzeniu specjalnego systemu instytucjonalnego do monitorowania programu integracyjnego Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Począwszy od lutego 1989 r., taką funkcję zaczął pełnić Międzynarodowy Zespół Roboczy ds. Wspólnoty Europejskiej 1992, związany strukturalnie z urzędem Wysokiego Przedstawiciela Stanów Zjednoczonych ds. Handlu. Szczególną rolę w bezpośrednim śledzeniu wdrażanych dyrektyw i regulacji w ramach programu Europa-92 odgrywał Departament Handlu Stanów Zjednoczonych, w tym znajdujące się w jego strukturze Biuro Spraw Wspólnoty Europejskiej. Z kolei wypracowywaniem ocen i propozycji administracji dotyczących kolejnych dyrektyw w sprawie standardów, testów i certyfikatów, wdrażanych w ramach programu Europa-92, zajęła się Federalna Komisja Doradcza ds. Ogólnego Podejścia Wspólnoty Europejskiej do Standardów, Tekstyliów i Certyfikatów.

Wraz z umacnianiem się współpracy między Wspólnotą Europejską i Stanami Zjednoczonymi zaczęto szukać terminu określającego ich wzajemne relacje. W drugiej połowie lat 80. politycy europejscy proponowali nazwę „euroatlantyczność”. Ze względu jednak na zbyt szerokie grono oponentów nie została zaaprobowana i ostatecznie strony zgodziły się na termin „transatlantyczność”, który zakładał równouprawnienie we wzajemnych stosunkach.¹⁰ Nowy typ więzi transatlantycznej miał uwzględniać wspólne wartości obu partnerów, ich interesy, historię, kulturę, jak również ich cele, aspiracje i potrzeby.¹¹

Drugi okres decydujący o obecnym kształcie, charakterze i zakresie stosunków transatlantycznych przypadają na lata 90., czyli dekadę, która przyniosła jakościowo nową sytuację na arenie międzynarodowej. Doszło do zakończenia zimnej wojny, upadku systemu komunistycznego, rozpadu Związku Radzieckiego oraz do powstania wielu nowych państw narodo-

⁹ J. Jaskiernia, *Stany Zjednoczone a współczesne procesy i koncepcje integracji europejskiej*, Warszawa 1992, s. 17.

¹⁰ J. Gryz, *Teoretyczne aspekty instytucjonalizacji stosunków transatlantycznych*, „Studia Europejskie” nr 3/2002, s. 23.

¹¹ A. Jarczewska-Romaniuk, *Unia Europejska a idea transatlantyczna – partnerstwo transatlantyczne u progu nowego wieku w: Unia Europejska – nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, red. E. Halizak, S. Parzymies, Warszawa 2002, s. 282.

wych. Zmieniła się pozycja krajów zachodnioeuropejskich i Stanów Zjednoczonych w stosunkach międzynarodowych. W sferze ekonomicznej nastąpiło zwiększenie aktywności handlowej Wspólnoty Europejskiej i USA, zinstytucjonalizowano formy współpracy między nimi.¹²

W latach 90. stosunki transatlantyckie kształtowały się zarówno pod wpływem czynników wynikających z ogólnej sytuacji w gospodarce światowej, jak i priorytetów polityk ekonomicznych obu stron.¹³ W ocenach polityków i naukowców przeważa opinia, że współpraca transatlantycka wytrzymała historyczną próbę czasu i była kontynuowana dzięki zbieżności zasadniczych, długofalowych interesów obu partnerów w dziedzinie polityki zagranicznej, gospodarki i bezpieczeństwa. Zarówno Wspólnota Europejska, jak i Stany Zjednoczone zdawały sobie sprawę z niemożności zrealizowania samodzielnie własnych celów strategicznych oraz z korzyści płynących ze współpracy ułatwiającej osiągnięcie celów wspólnych dla obu stron.¹⁴

Kolejni prezydenci Stanów Zjednoczonych, G.H. Bush, Bill Clinton oraz George Walker Bush, potwierdzali, że do głównych celów zagranicznej polityki ekonomicznej państwa należy dalsza integracja gospodarki światowej na zasadach wolnorynkowych, „korzystnych dla amerykańskiego kapitału, produktów i idei”, zapewnienie nowych rynków zbytu dla amerykańskich towarów, gwarancja stabilności gospodarki światowej oraz umocnienie demokracji i praw wolnorynkowych w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, Ameryki Łacińskiej oraz Azji Południowo-Wschodniej.¹⁵

Cele amerykańskiej polityki gospodarczej miały być realizowane przez podjęcie określonych działań, a mianowicie:

1. zawarcie dwustronnych porozumień z ważnymi partnerami gospodarczymi, w tym szczególnie z państwami Europy Zachodniej, Chińską Republiką Ludową i Japonią,
2. pomoc dla krajów rozwijających się,

¹² J. Gryz, *Proces instytucjonalizacji stosunków transatlantyckich*, Warszawa 2004, s. 107–108.

¹³ Ł. Puślecki, *Polityka handlu międzynarodowego Stanów Zjednoczonych Ameryki i Unii Europejskiej w procesie globalizacji współczesnej gospodarki światowej w: Teoria i praktyka współczesnej polityki handlu międzynarodowego*, red. T. Rynarzewski, Poznań 2005, s. 118.

¹⁴ A. Kreutz, *Amerykańskie przywództwo światowe po zakończeniu „zimnej wojny”: quasi-jednobiegunowy model systemu międzynarodowego i jego implikacje dla krajów Europy Środkowo-Wschodniej*, Kraków 1996, s. 77–80.

¹⁵ D.C. Gompert, *Introduction: a partner for America w: D.C. Gompert, F.S. Larrabee, America and Europe. A partnership for a new era*, Cambridge 1997, s. 12.

3. współpracę na poziomie multilateralnym na forum międzynarodowych organizacji gospodarczych, co miało zwiększyć stabilność rynków finansowych i gospodarki światowej.¹⁶

Sprawy gospodarcze znajdowały się w centrum zainteresowania wszystkich prezydentów Stanów Zjednoczonych, ale szczególnie na tej dziedzinie koncentrował się B. Clinton. W swoim pierwszym orędziu o stanie państwa z 1993 r. podkreślił: „*U progu nowego stulecia wzrost ekonomiczny Stanów Zjednoczonych zależy, jak jeszcze nigdy dotąd, od zapewniania dostępu do nowych rynków. Z tego też względu będziemy promować zasady uczciwego handlu wobec wszystkich zagranicznych partnerów*”.¹⁷ W kwestiach polityki gospodarczej doradztwem dla prezydenta zajęła się utworzona przez B. Clintona w 1993 r. Narodowa Rada Gospodarcza (National Economic Council). Do jej zadań należało: sprawdzanie zgodności podejmowanych decyzji politycznych z wyznaczonymi celami, nadzorowanie procesu tworzenia i wdrażania polityki gospodarczej, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym, oraz monitorowanie realizacji polityki ekonomicznej administracji prezydenckiej. Administracja B. Clintona nadała priorytet ekonomicznej polityce zagranicznej i gospodarczym stosunkom transatlantycznym. Świadczyła o tym wypowiedź prezydenta, że „*Europa pozostaje centralnym przedmiotem zainteresowania Stanów Zjednoczonych*”.¹⁸

Z kolei priorytetem Wspólnot Europejskich po zakończeniu zimnej wojny była dalsza integracja, i to zarówno gospodarcza, jak i polityczna, oraz rozwój współpracy w dziedzinie obrony i spraw wewnętrznych. Wspólnoty dążyły również do większej liberalizacji handlu, szczególnie artykułami przemysłowymi.

2. Deklaracja Transatlantyczna

Ważnym wydarzeniem w procesie instytucjonalizacji stosunków transatlantycznych było podpisanie przez Wspólnoty Europejskie i Stany Zjednoczone 20 listopada 1990 r. Deklaracji Transatlantycznej (The Transatlantic Declaration – TAD). Zapowiadała nowy sposób wzajemnego traktowania

¹⁶ A. Jarczevska-Romaniuk, *Zagraniczna polityka ekonomiczna Stanów Zjednoczonych po zakończeniu zimnej wojny w: Stosunki międzynarodowe w XXI wieku*, red. E. Hałiżak i in., Warszawa 2006, s. 102.

¹⁷ Ibidem, s. 105.

¹⁸ D. Milczarek, *Zagadnienia bezpieczeństwa w stosunkach Unia Europejska – Stany Zjednoczone: współpraca czy rywalizacja?*, „Studia Europejskie” nr 1/1999.

się stron oraz rozszerzała zakres spraw pozostających w polu ich wspólnego działania.

Po zakończeniu zimnej wojny obie strony miały świadomość, że trwająca od 1945 r. zależność Europy Zachodniej od silniejszego partnera dobiegła końca i dotychczasowe ich relacje muszą ulec zmianie. Konieczne stało się przekształcenie wzajemnych stosunków w partnerstwo w ramach wspólnoty transatlantyckiej. Z taką inicjatywą 12 grudnia 1989 r. wystąpił James Baker, ówczesny sekretarz stanu administracji prezydenta G.H. Busha. Zaproponował stworzenie tzw. nowego atlantycyzmu, którego podstawą byłyby „znacznie bardziej zacieśnione więzi instytucjonalne i doradcze”¹⁹ między obiema stronami. Wzywając do zbudowania nowej architektury opartej na współdziałaniu w kwestiach obronnych, handlowych i politycznych, zgłosił propozycję podpisania Deklaracji Transatlantyckiej.²⁰

Wspomniany dokument oficjalnie i uroczyście potwierdzał wsparcie polityczne Amerykanów dla demokratycznego i stabilnego partnera europejskiego. Jednocześnie obie strony określiły priorytety w kształtowaniu nowego pozimnowojennego układu międzynarodowego: wsparcie demokracji oraz rządów prawa, ochronę praw człowieka, postęp społeczny w skali światowej; zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego; wsparcie wzrostu gospodarczego, tworzenie stabilnej gospodarki światowej zapewniającej osiągnięcie celów socjalnych i gwarantującej stabilność międzynarodową; promowanie zasad gospodarki rynkowej i wielostronnego systemu handlowego oraz pomoc państwom rozwijającym się.²¹

W Deklaracji Transatlantyckiej zostały określone trzy szerokie obszary współpracy: 1) w zakresie gospodarki – na poziomie multilateralnym i bilateralnym, zwłaszcza działania na rzecz liberalizacji handlu i wprowadzenia w życie regulacji GATT i OECD, 2) w zakresie nauki, kultury i edukacji, m.in. w formie programów stypendialnych dla studentów, wymiany technologii i realizacji wspólnych projektów, 3) wypracowanie wspólnego stanowiska wobec zagrożeń globalnych, takich jak: terroryzm, handel narkotykami, przestępczość zorganizowana, zanieczyszczenie środowiska oraz proliferacja broni masowego rażenia.

¹⁹ R. McGreehan, *The United States and NATO after the Cold War*, NATO Review, vol. 38, no. 1, February 1990, s. 7–13.

²⁰ E.L. Frost, *Transatlantic trade. A Strategic Agenda*, „Policy Analyses of International Economics”, Washington DC, May no. 48/1997, s. 29.

²¹ Transatlantic Declaration on EC-US Relations, http://www.ec.europa.eu/external_relations/us/docs/trans_declaration_90_en.pdf.

Przedstawione zamierzenia miały ścisły związek z ideą transatlantyzmu, która zakładała współdziałanie i uzupełnianie się partnerów w sferach politycznej, gospodarczej oraz kulturowej. W celu wzmocnienia więzi łączących obie strony Deklaracja Transatlantycka przewidywała systematyczne odbywanie rozmów na tematy polityczne i handlowe przez prezydenta Stanów Zjednoczonych i przewodniczących Komisji Europejskiej oraz Rady Europejskiej.²² Deklaracja stanowiła, że „*Obie strony są zdecydowane rozwijać oraz pogłębiać te procedury konsultacji, które przyczynią się do rozwoju społeczności europejskiej oraz stosunków Unii Europejskiej ze Stanami Zjednoczonymi*”.²³ W dokumencie nie zostały jednak określone obszary tematyczne, którymi zamierzano się zajmować podczas konsultacji w celu pogłębienia współpracy.

Choć podpisanie dwustronnego porozumienia stanowiło istotne wydarzenie w procesie instytucjonalizacji stosunków transatlantyckich, mimo wszystko nie przyczyniło się do istotnych zmian w dotychczasowych relacjach partnerów. Obie strony przyjęły Deklarację Transatlantycką, lecz żadna nie wykazała zaangażowania ani chęci rozwijania i rozszerzania współpracy. Ponadto nie stworzono instrumentów i procedur niezbędnych do realizacji przewidzianych w niej zobowiązań. Tym samym Deklaracja Transatlantycka miała jedynie znaczenie symboliczne.²⁴

Istotnym wydarzeniem w procesie umacniania transatlantyckich stosunków handlowych było wysunięcie inicjatywy utworzenia Transatlantycznej Strefy Wolnego Handlu (Transatlantic Free Trade Area – TAFTA), na wzór istniejących już ugrupowań integracyjnych NAFTA²⁵ w Ameryce Północnej i EFTA w Europie Zachodniej.²⁶ Z taką propozycją wystąpił premier Kanady Jean Chretien, którego idea została silnie poparta przez administrację prezydenta B. Clintona. W uzasadnieniu propozycji wskazywano, że powstanie TAFTA przyniesie korzyści konsumentom po obu stronach Atlantyku, a intensyfikacja wymiany handlowej i inwestycyjnej przyczyni się do rozwoju stosunków transatlantyckich.²⁷ Głównym celem porozumienia o wolnym handlu miała być liberalizacja cel i środków pozataryfowych

²² P. Baliński, *Stosunki gospodarcze...*, op.cit., s. 146.

²³ Transatlantic Declaration, http://www.eurunion.org/eu/index.php?option=com_content&task=view&id=2605&Itemid=9.

²⁴ A. Jarczevska-Romaniuk, *Unia Europejska a idea...*, op.cit., s. 284.

²⁵ The North American Free Trade Agreement (Północnoamerykański Układ Wolnego Handlu) – umowa zawarta przez USA, Kanadę i Meksyk, tworząca między tymi państwami strefę wolnego handlu.

²⁶ European Free Trade Association – Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu.

²⁷ P.W. Rodman, *Drifting apart? Trends in U.S. – European relations*, „Program Brief” vol. 5, no. 21/1999, Washington DC, s. 26.

w handlu towarami, w przepływie usług i inwestycji. Największych korzyści upatrywano w liberalizacji cel w ramach TAFTA. Szacowano, że w przypadku włączenia rolnictwa mogą przynieść wzrost eksportu Stanów Zjednoczonych do Unii Europejskiej o 8%, a w drugą stronę o 4%.²⁸ Idea ta, ze względu na zbyt silne grono oponentów, nie została jednak zrealizowana. Zastrzeżenia zgłosiło wiele państw członkowskich WTO, zaniepokojonych potencjalną redukcją zbytu własnych produktów, część polityków amerykańskich i niektóre kraje zachodnioeuropejskie, przede wszystkim Francja obawiająca się o swoje rolnictwo i przepływ dóbr kultury w takiej strefie.²⁹

3. Nowy Program Transatlantycki i Wspólny Plan Działania

W instytucjonalizacji stosunków transatlantyckich istotne znaczenie miał Nowy Program Transatlantycki (New Transatlantic Agenda – NTA), przyjęty na spotkaniu unijno-amerykańskim 3 grudnia 1995 r. w Madrycie. Dokument został podpisany przez prezydenta Stanów Zjednoczonych B. Clinona, przewodniczącego Komisji Europejskiej Jacques’a Santera oraz przewodniczącego Rady Europejskiej Felipe Gonzaleza.³⁰

W preambule NTA Unia Europejska i Stany Zjednoczone zadeklarowały, że „*nadają największe znaczenie usprawnieniu funkcjonowania nowej Wspólnoty Atlantyckiej*” odzwierciedlającej ich wspólne interesy polegające na „*rozwijaniu stabilności i dobrobytu na kontynencie europejskim, w oparciu o zasady demokracji i wolnego rynku*”.³¹ Partnerzy podkreślili, że ich dwustronna wymiana handlowa i wzajemne inwestycje są największe w świecie oraz że to właśnie na nich spoczywa odpowiedzialność za stworzenie bardziej otwartego rynku światowego z najbardziej liberalnym przepływem towarów i inwestycji.

W Nowym Programie Transatlantyckim zostały określone sfery szczególnego zainteresowania stron, które dotyczyły:

1. wzajemnych konsultacji na temat partnerstwa transatlantyckiego,
2. promowania pokoju i stabilności, demokracji i międzynarodowego rozwoju,

²⁸ A. Hajdukiewicz, *Scenariusze rozwoju stosunków handlowych między Stanami Zjednoczonymi a Unią Europejską w: Zagadnienia Handlu Zagranicznego*, red. K. Budzowski, S. Wydimus, Kraków 1998, s. 114.

²⁹ P. Baliński, *Stosunki gospodarcze...*, op.cit., s. 146.

³⁰ S. Miklaszewski, *Zagraniczna polityka handlowa Unii Europejskiej*, Tarnów 2005, s. 98.

³¹ The New Transatlantic Agenda, <http://www.eurunion.org/partner/agenda.htm>.

3. odpowiedzialności za rozwiązywanie problemów globalnych,
4. przyczyniania się do rozwoju światowego handlu oraz zacieśniania współpracy ekonomicznej,
5. budowania ściślejszych więzi między społeczeństwami obu partnerów (tzw. mostów przez Atlantyk) przez prowadzenie dialogu środowisk biznesu, konsumentów oraz na temat ochrony środowiska i ustawodawstwa.³²

Na bazie Nowego Programu Transatlantyckiego strony wypracowały Wspólny Plan Działania Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych (EU – US Joint Action Plan – JAP). Rozszerzono w nim cele wymienione w NTA oraz zawarto harmonogram ich realizacji. Ponadto wymieniono ok. 150 szczegółowych działań, do których zobowiązały się obie strony. Dla umocnienia i rozwoju współpracy przyjęto zasadę odbywania regularnych spotkań na szczycie z udziałem dwóch przedstawicieli Unii Europejskiej i prezydenta Stanów Zjednoczonych. Miały mieć miejsce dwa razy do roku i służyć przeglądom wykonania zadań sformułowanych w obu dokumentach.

Zgodnie z celem promowania stabilności i rozwoju demokracji, strony zadeklarowały:

1. Zwiększenie wysiłków, aby doprowadzić do odbudowy zniszczonych po wojnie regionów byłej Jugosławii, wprowadzić tam pokój i wspomóc wdrożenie gospodarczych i politycznych reform oraz tworzenie demokratycznych instytucji. Ponadto transatlantycka pomoc w tej strefie miała zapewnić: 1) przestrzeganie praw człowieka (główny nacisk położono na prawa mniejszości narodowych oraz prawa dla uchodźców i bezdomnych), 2) respektowanie procedur i decyzji Trybunału Zbrodni Wojennych, 3) stworzenie podstaw dla wolnych i sprawiedliwych wyborów w Bośni i Hercegowinie, 4) wprowadzenie w życie systemu kontroli zbrojeń.
2. Wsparcie reform gospodarczych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej, aby utworzyć w tym regionie infrastrukturę niezbędną do rozwoju handlu i inwestycji. Objęło ono głównie pomoc techniczną na rzecz reform rynków kapitałowych i systemów finansowych. Ponadto Unia Europejska i Stany Zjednoczone starały się propagować wśród krajów Europy Środkowej i Wschodniej potrzebę przestrzegania zasad demokracji, praw mniejszości narodowych, praw człowieka oraz konieczność utrzymywania dobrych stosunków z sąsiadami.

³² Ibidem.

3. Wspomaganie procesu pokojowego na Bliskim i Środkowym Wschodzie.
4. Zwiększenie wspólnych wysiłków, aby doprowadzić do stabilizacji i naprawę demokratycznych rządów w Rosji, na Ukrainie oraz w innych nowo powstałych, niepodległych państwach. Szczególny nacisk położono tu na pomoc dla małych i średnich przedsiębiorstw w państwach byłego Związku Radzieckiego, m.in. doradztwo w zakresie: reform podatkowych, sektora bankowego i prywatyzacji. Poza tym obie strony zadeklarowały chęć budowy stosunków z demokratyczną Rosją oraz współpracę w celu wsparcia demokratycznych i gospodarczych reform na Ukrainie.
5. Współpracę w opracowywaniu strategii rozwojowych i reform społecznych.

Ponadto partnerzy zobowiązali się do wspólnych działań w zakresie przezwycięzania kryzysów finansowych.³³

Zobowiązanie dotyczące odpowiedzialności za globalne wyzwania obejmowało:

1. Walkę z przestępczością zorganizowaną, nielegalnym handlem narkotykami oraz terroryzmem.
2. Współpracę w zakresie polityki azylowej i imigracyjnej. Działania w tej sferze miały polegać głównie na wzajemnej wymianie informacji o nielegalnych imigrantach.
3. Utworzenie i wprowadzenie w życie systemu wczesnego ostrzeżenia.
4. Działania przyczyniające się do rozwoju światowego handlu oraz zwiększenia dostępu do rynku światowego.
5. Ochronę praw własności intelektualnej.
6. Współpracę w celu opracowania procedur celnych.³⁴

Trzeci cel, postawiony w Nowym Programie Transatlantyckim, dotyczył rozwoju światowego handlu oraz bliższej współpracy gospodarczej między partnerami. Unia Europejska i Stany Zjednoczone stwierdziły, że to na nich spoczywa odpowiedzialność za umacnianie międzynarodowego systemu rynkowego opartego na wolnym handlu. Obie strony zapowiedziały również pełne wprowadzenie w życie postanowień Rundy Urugwajskiej w celu wzmocnienia roli WTO. Kolejne postanowienia dotyczyły:

1. Promowania inwestycji oraz ułatwień dla przedsiębiorców rozpoczynających i prowadzących działalność gospodarczą.

³³ The New Transatlantic Agenda, <http://www.eurunion.org/partner/summit/summit9712/nta.htm>.

³⁴ Ibidem.

2. Utworzenia Nowego Rynku Transatlantyckiego przez stopniową redukcję stawek celnych lub eliminację taryfowych i pozataryfowych barier, które utrudniają przepływ towarów, usług i kapitału.
3. Wprowadzenia ułatwień w kontaktach między przedstawicielami świata biznesu, nauki i z innych grup społecznych.
4. Standaryzacji i certyfikacji wybranych grup towarowych. Szczegółowe działania dotyczyły współpracy w dziedzinie usług finansowych, telekomunikacji, transportu, energii, biotechnologii, nowoczesnych technologii informacyjnych oraz rynku pracy. Zagadnienia te zostały bliżej uregulowane w osobnych umowach i porozumieniach.³⁵

Wzmocnienie i rozwój handlowych, społecznych i naukowych kontaktów społeczeństw Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych nastąpiło w rezultacie zapoczątkowania w Nowym Programie Transatlantyckim idei budowy „mostów przez Atlantyk”. Inicjatywa ta miała na celu:

1. Rozszerzenie wśród obywateli obu stron wiedzy o języku, kulturze i historii partnera.
2. Promowanie wśród studentów programów wymiany międzynarodowej (np. w formie stypendiów naukowych).
3. Większą współpracę naukowo-techniczną i kulturową, organizowanie wspólnych przedsięwzięć artystycznych, a w efekcie zaktywizowanie społeczeństwa obywatelskiego po obu stronach Atlantyku, które miało przynieść obustronne korzyści.
4. Promowanie „dialogu transatlantyckiego” prowadzonego w ramach szczytów Unia Europejska – Stany Zjednoczone.
5. Stworzenie ułatwień w kontaktach na poziomie grup społecznych (ang. *people to people links*), m.in. przez ustanowienie dialogu konsumentów oraz dotyczącego ochrony środowiska.³⁶

W rozwoju stosunków transatlantyckich istotne znaczenie miał zapoczątkowany w 1995 r. tzw. dialog transatlantycki. Składa się on z obejmujących różne obszary współpracy dialogów: Transatlantyckiego Dialogu Gospodarczego (Transatlantic Business Dialogue – TABD), Transatlantyckiego Dialogu Konsumentckiego (Transatlantic Consumer Dialogue – TACD), Transatlantyckiego Dialogu Pracowniczego (Transatlantic Labour Dialogue – TALD) i Transatlantyckiego Dialogu Ekologicznego (Transatlantic Environmental Dialogue – TAED). Ta współpraca, oparta na kontaktach przedstawicieli środowisk pozarządowych, jest – obok kontaktów

³⁵ Ibidem.

³⁶ The New Transatlantic Agenda, <http://www.eurunion.org/partner/agenda.htm>.

na szczeblu przedstawicieli władz unijnych i administracji amerykańskiej – bardzo istotna dla rozwoju stosunków transatlantyckich.

Decyzja o utworzeniu TABD została podjęta na konferencji w Sewilli w listopadzie 1995 r.³⁷ Ten rodzaj dialogu, przez stworzenie formalnej podstawy współpracy między grupami reprezentującymi interesy podmiotów gospodarczych a władzami Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych, przyczynia się do intensyfikacji unijno-amerykańskich kontaktów ekonomicznych. Główną jego ideą jest usuwanie barier utrudniających prowadzenie działalności gospodarczej oraz przyczynianie się do intensyfikacji transatlantyckiego handlu i zwiększania możliwości inwestycyjnych. Ponadto konferencje w ramach TABD, z udziałem przedstawicieli obu stron, mają się przyczyniać do zacieśniania więzi transatlantyckich.

Na początku XXI w. przedmiotem dialogu było sześć priorytetowych kwestii: nadzorowanie współpracy gospodarczej między państwami Unii Europejskiej i USA, ochrona praw własności intelektualnej, rynek kapitałowy, handel, innowacje oraz osiągnięcie postępów w rundzie negocjacyjnej WTO (tj. rundzie Dauha).

Transatlantycki Dialog Konsumentki, rozpoczęty w 1998 r., to forum konsultacyjne, w ramach którego europejskie i amerykańskie organizacje wypracowują wspólne stanowisko w zakresie interesów konsumentów i przedkładają je władzom obu stron. TACD jest otwarty dla wszystkich organizacji konsumenckich, krajowych i międzynarodowych, których działalność nie wiąże się ze sprawami politycznymi. Do zadań TACD należy regularna publikacja oświadczeń i dyrektyw dotyczących problemów handlu żywnością (szczególnie żywnością modyfikowaną genetycznie), niechcianych elektronicznych wiadomości (spamu), praw autorskich w technologii cyfrowej oraz spraw konsumentów w krajach słabo rozwiniętych. W związku z rundą Dauha do przedmiotów dialogu włączono również działalność w zakresie ochrony danych osobowych, nadzoru nad rzetelnością w handlu, ekologicznego znakowania, farmaceutyków itp.³⁸

Transatlantycki Dialog Pracowniczy został podjęty w 1998 r. i rozgrywa się głównie między dwiema najbardziej liczącymi się organizacjami reprezentującymi interesy pracowników z Unii Europejskiej (European Trade Union Council – ETUC) i Stanów Zjednoczonych (American Federation of Labor and the Congress of Industrial Organizations – AFL-CIO). Stanowi forum współpracy, na którym uczestnicy zajmują się sprawami związanymi z przestrzeganiem praw pracowników. W latach 2001–2003, zgodnie z opracowanym przez organizacje pracownicze projektem „Polepszenie

³⁷ A. Jarczewska-Romaniuk, *Unia Europejska a idea...*, op.cit., s. 282.

³⁸ Transatlantic Consumer Dialogue, <http://www.tacd.org/about/about.htm#Aims>.

transatlantycznego dialogu pracy”, przedstawiciele związków z firm wielonarodowych zorganizowali cykl warsztatów szkoleniowych, na których omawiali szeroko rozumiane kwestie związane z pracą.

Kolejnym dialogiem pogłębiającym stosunki transatlantyczne jest rozpoczęty w 1999 r. Transatlantyczny Dialog Ustawodawczy (Transatlantic Legislators' Dialogue – TLD). Przyczynia się on do poprawy jakości i jednoczesnego wzmocnienia politycznych dyskusji między europejskimi i amerykańskimi prawodawcami. Współpraca w ramach TLD opiera się na przeprowadzanych dwa razy do roku spotkaniach deputowanych do Parlamentu Europejskiego i Kongresu Stanów Zjednoczonych oraz na telekonferencjach organizowanych z myślą o konkretnym zagadnieniu, np.: zmianach klimatu, wolności w przepływie informacji i w dostępie do dokumentów, usług internetowych, telekomunikacji trzeciej generacji. Koordynacją działalności TLD zajmuje się komisja specjalnie do tego celu powołana przez Parlament Unii Europejskiej i Kongres Stanów Zjednoczonych.³⁹

Intensyfikacją działań na rzecz ochrony środowiska naturalnego i oddziaływaniem na politykę władz w tej dziedzinie zajmuje się Transatlantyczny Dialog Ekologiczny podjęty w 1999 r. Stanowi szerokie forum współpracy pozarządowych organizacji ekologicznych z państw Unii Europejskiej i USA. Działalność obu stron w kwestii zanieczyszczenia powietrza, stosowania szkodliwych substancji chemicznych, zmian klimatu koordynuje Europejskie Biuro Ekologiczne (European Environmental Bureau) ze strony Unii Europejskiej oraz Narodowa Federacja Ochrony Środowiska (National Wildlife Federation) ze strony Stanów Zjednoczonych.⁴⁰

Przejęcie transatlantycznych relacji z poziomu konsultacji na stopień dialogu korzystnie oddziaływało na elastyczność podejmowanych decyzji oraz prowadzonych działań. Na usprawnienie dialogu między partnerami istotnie wpływało również Transatlantyczne Elektroniczne Centrum Informacyjne (Transatlantic Information Electronic Service – TIES), powołane w Waszyngtonie w grudniu 1997 r. Organizacja pozarządowa TIES zajmuje się wzmocnianiem więzi transatlantycznych przez dostarczanie, drogą elektroniczną, szczegółowych informacji o aspektach współpracy unijno-amerykańskiej.

NTA, inaczej niż deklaracja z 1990 r., znacząco umocnił stosunki transatlantyczne, pozwolił na stworzenie nowych struktur oraz bodźców dla ich

³⁹ Transatlantic Legislators' Dialogue, http://www.europarl.europa.eu/intcoop/tld/default_en.htm.

⁴⁰ *EU – US Summit Rejects Environment and Consumer Groups Participation, Invites Business Representatives*, 18.06.1999, http://www.tacd.org/index.php?option=com_content&task=view&id=76&Itemid=1.

rozwoju. Ponadto wprowadził mechanizm monitorowania ich przebiegu i dokonywania zmian. Miał również duży wpływ na proces ich instytucjonalizacji. Zgodnie z nakreślonymi w NTA celami, w kolejnych latach partnerzy podpisali wiele porozumień o zniesieniu pozataryfowych barier we wzajemnym handlu. Dotyczyły w szczególności: 1) certyfikatów i wymogów testowych (Porozumienie o wspólnym rozpoznawaniu – Mutual Recognition Agreement, 1998; Porozumienie w sprawie ekwiwalentności w dziedzinie weterynarii – Veterinary Equivalence Agreement, 1999), 2) reguł konkurencji (Porozumienie o stosowaniu zasad uczciwej konkurencji – Positive Comity Agreement, 1998) oraz 3) wymogów klienta (Porozumienie o klientach i współpracy – Customs and Cooperation Agreement, 1996).⁴¹ Wśród nich największe znaczenie dla rozwoju stosunków handlowych między państwami Unii Europejskiej i Stanami Zjednoczonymi miało Porozumienie o wspólnym rozpoznawaniu. Przewidywało bowiem redukcję zbędnych regulacji (certyfikatów oraz wymogów testowych), których koszt oszacowano na 180 mld dol.⁴²

Program przyjęty w 1995 r. zapoczątkował nowy rozdział w stosunkach transatlantyckich. Stworzony mechanizm stał się podstawą wspólnych oraz równoległych działań. W rezultacie inicjatywy budowania „mostów przez Atlantyk” nasiliła się współpraca między partnerami w dziedzinie nauki i techniki. Utworzono wiele grup interesu (dialogów), których aktywność przyczyniła się do podpisania porozumienia o współpracy między naukowcami (Porozumienie o nauce i technice – Science and Technology Agreement, 1997) oraz wychowawcami (Porozumienie o wyższym wykształceniu – Higher Education Agreement, 1998).⁴³

Potrzeba umacniania więzi między Unią Europejską i Stanami Zjednoczonymi znalazła również wyraz w inicjatywie utworzenia Systemu Wczesnego Ostrzegania. Jego założeniem było zmniejszanie ewentualnych niezgodności między partnerami, aby nie dopuścić do wystąpienia poważnego konfliktu we wzajemnych stosunkach. W efekcie mechanizm sprzyjał ograniczaniu nieporozumień technicznych, natomiast nie sprawdził się w przypadku większych konfliktów, takich jak spór o banany czy wołowinę.

W ramach Nowego Programu Transatlantyckiego wprowadzono również dwie inne instytucje: Senior Level Group oraz NTA Task Force. Miały tworzyć mechanizm koordynacji, monitorowania oraz realizacji wyznaczonego planu działania.

⁴¹ R. Steffenson, *Managing EU – US relations. Actors, institutions and the New Transatlantic Agenda*, Manchester 2005, s. 38.

⁴² Ibidem, s. 140.

⁴³ Ibidem, s. 38.

4. Ekonomiczne Partnerstwo Transatlantyczne

Kolejnym wydarzeniem, znacząco przyczyniającym się do intensyfikacji rozwoju stosunków transatlantycznych, było podpisanie 18 maja 1998 r., na szczycie przedstawicieli Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych, Ekonomicznego Partnerstwa Transatlantycznego (Transatlantic Economic Partnership – TEP).⁴⁴ Mechanizm TEP sprowadzał się do założeń zacieśnienia więzi handlowych między stronami przez redukcję lub nawet całkowitą eliminację barier w wymianie towarowej i przepływie inwestycji oraz ogólnego pogłębienia współpracy w dziedzinie handlu międzynarodowego. Do ważniejszych postanowień TEP należało utworzenie Mechanizmu Wczesnego Ostrzegania (Early Warning Mechanism), który miał odpowiednio wcześniej informować o zagrożeniach mogących zakłócić stosunki między partnerami.⁴⁵

W ramach TEP, w listopadzie 1998 r., przyjęto Transatlantyczny Plan Działania (Transatlantic Economic Partnership Action Plan). Postanowienia w nim zawarte obejmowały działania, które miały być podejmowane zarówno na poziomie multilateralnym, jak i bilateralnym.⁴⁶ Głównym celem pierwszych było przygotowanie stron do planowanej na 1999 r. Konferencji Ministerialnej WTO. Skupiono się wówczas na kwestiach dotyczących dalszej liberalizacji handlu oraz implementacji porozumień podpisanych na forum WTO.

Natomiast w ramach współpracy wielostronnej podjęto decyzje o: 1) przeprowadzaniu regularnych, wielostronnych negocjacji dotyczących reformy sektora rolnego zgodnie z art. 20 Porozumienia o rolnictwie, 2) intensyfikacji działań i prac na forum WTO, aby doszło do ułatwień w handlu, 3) wypracowaniu wspólnego stanowiska dotyczącego ochrony praw własności intelektualnej w stosunku do mającego wejść w życie Porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights – TRIPS). Ponadto negocjacje wielostronne objęły takie kwestie jak: handel towarami, usługi, stawki celne na towary przemysłowe, inwestycje, zasady uczciwej konkurencji, ochrona środowiska oraz minimalne standardy pracy.⁴⁷

Współpraca bilateralna, ustanowiona w TEP Action Plan, odbywała się na szczeblu europejsko-amerykańskich grup roboczych. W poszczególnych grupach dyskutowano o współpracy gospodarczej w różnych dziedzinach.

⁴⁴ A. Jarczewska-Romaniuk, *Unia Europejska a idea...*, op.cit., s. 284.

⁴⁵ S. Miklaszewski, *Zagraniczna polityka handlowa...*, op.cit., s. 99.

⁴⁶ Transatlantic Economic Partnership Action Plan, http://www.ec.europa.eu/external_relations/us/docs/trans_econ_partner_11_98_en.pdf.

⁴⁷ Transatlantic Economic Partnership, <http://www.eurunion.org/partner/summit/summit9805/econpart.htm>.

Obszary współdziałania, wymienione w TEP, stanowiły praktycznie poszerzoną i uszczegółowioną wersję zapisów zawartych w Nowym Programie Transatlantyckim. Nowym elementem było jednak sprecyzowanie daty realizacji konkretnych przedsięwzięć oraz uwzględnienie interesów konsumentów, sektora prywatnego i wymogów ochrony środowiska.

Przedmiotem dwustronnych regulacji TEP Action Plan były:

1. Techniczne bariery w handlu towarami. Unia Europejska i Stany Zjednoczone postanowiły wzmocnić wysiłki w celu zredukowania lub zniesienia barier w handlu i dokonywanych inwestycjach, co miało przyczynić się do zwiększenia obustronnych obrotów handlowych oraz zminimalizowania tarć we wzajemnych relacjach. Ponadto partnerzy podkreślili, że rozwój ich współpracy gospodarczej nie przyczyni się do powstania nowych barier handlowych w stosunku do państw trzecich oraz że celem ich partnerstwa jest utrzymanie wysokiego poziomu ochrony zdrowia, konsumentów oraz środowiska.⁴⁸
2. Usługi. Liberalizacja tego sektora miała przynieść korzyści zarówno konsumentom, jak i małym, średnim i dużym przedsiębiorstwom.
3. Własność intelektualna. Strony udzieliły aprobaty TRIPS, widząc w nim możliwość lepszej ochrony różnych obszarów własności intelektualnej, w tym praw autorskich i pokrewnych.
4. Rynki zbytu. Unia Europejska i USA zdecydowały się dołożyć wszelkich starań, aby doszło do równoważnego postępu we wchodzeniu ich rodzimych przedsiębiorstw na rynek partnera. Ponadto obie strony zobowiązały się do: 1) wzmożonej aktywności w promowaniu rozwoju istniejącej działalności na wszystkich szczeblach rządowych, 2) szukania nowych możliwości zwiększenia dostępu do rynku partnera w tych obszarach, które nie zostały wymienione w istniejących porozumieniach, 3) współpracy w zakresie systemu elektronicznego składania ofert.
5. Rolnictwo, w tym standardy w produkcji żywności oraz biotechnologia.
6. Ochrona środowiska. Unia Europejska i Stany Zjednoczone zobowiązały się do utworzenia specjalnej Grupy ds. Ochrony Środowiska (TEP Environmental).
7. Polityka zatrudnienia i standardy pracy. Postawiony przez Unię Europejską i Stany Zjednoczone cel, dotyczący poprawy warunków pracy w skali globalnej, miał być realizowany przez wymianę poglądów na temat stosowania prawa pracy oraz przez ustanowienie

⁴⁸ Ibidem.

regularnego dialogu między pracodawcami, pracownikami i organizacjami pozarządowymi. W usprawnieniu współpracy i w osiągnięciu wyznaczonego celu miały pomóc TALD oraz TACD.

8. Konsumenci.

9. Uczciwa konkurencja.

10. Przekaz masowy.⁴⁹ Strony powołały specjalną grupę koordynującą realizację celów zapisanych w Ekonomicznym Partnerstwie Transatlantycznym – TEP Steering Group, która – w przeciwieństwie do NTA Task Force, powołanej na mocy NTA – zajmowała się tylko kwestiami ekonomicznymi. Do jej zadań należało: 1) monitorowanie realizacji postanowień TEP oraz sporządzanie stosownych raportów, 2) monitorowanie procedur wprowadzania w życie porozumień osiągniętych w ramach TEP, 3) zapewnianie szerokiego forum spotkań dla środowiska biznesu, klientów, pracowników, 4) zapewnienie forum dla dwustronnych konsultacji oraz 5) usprawnianie funkcjonowania Mechanizmu Wczesnego Ostrzegania, którego celem było zapobieganie konfliktom oraz tarciom we wzajemnych relacjach handlowych.

Jakkolwiek przedstawione deklaracje, programy oraz inicjatywy mają najistotniejsze znaczenie w procesie umacniania i instytucjonalizacji stosunków transatlantycznych, znacząco do tego przyczyniły się również inne, mniejsze rangą porozumienia, zawierane na szczytach Unia Europejska – Stany Zjednoczone. Wśród nich wymienia się m.in.: 1 – Porozumienie o współpracy celnej i wzajemnej pomocy w sprawach celnych z maja 1997 r. i 2 – Porozumienie o wzajemnym uznawaniu z maja 1997 r., które odnosiło się do wybranych towarów.⁵⁰

Ponadto 2 maja 2002 r. na szczycie w Waszyngtonie Unia Europejska i USA utworzyły Ekonomiczny Program na rzecz Rozwoju Stosunków Bilateralnych, powszechnie nazywany mapą drogową nowych kierunków współpracy. W ramach programu strony podpisały porozumienie celne w kwestii zabezpieczania kontenerów oraz porozumienie w sprawie certyfikatów zgodności sprzętu morskiego. Efektem tej współpracy było również prowadzenie negocjacji na temat handlu winem i produktami organicznymi oraz przyjęcie kalendarza regularnych spotkań dotyczących rynków finansowych.⁵¹

⁴⁹ Transatlantic Economic Partnership Action Plan, http://www.ec.europa.eu/external_relations/us/docs/trans_econ_partner_11_98_en.pdf.

⁵⁰ A. Jarczewska-Romaniuk, *Unia Europejska a idea...*, op.cit., s. 288.

⁵¹ S. Miklaszewski, *Zagraniczna polityka handlowa...*, op.cit., s. 99.

Instytucjonalizacja stosunków transatlantyckich, przez przyjęcie Deklaracji Transatlantyckiej, Nowego Programu Transatlantyckiego oraz Transatlantyckiego Partnerstwa Ekonomicznego, miała szerokie konsekwencje dla rozwoju stosunków między partnerami. Utworzono wiele nowych instytucji i mechanizmów, podpisano liczne porozumienia obejmujące różne obszary i formy współpracy. Niewątpliwie wszystkie trzy dokumenty, choć w nierównym stopniu, przyczyniły się do pogłębienia i uregulowania stosunków transatlantyckich. W rezultacie ich przyjęcia obie strony określiły i rozpoczęły wspólnie wiele działań w celu zwiększenia wymiany handlowej, ograniczenia konfliktów i rozbieżności, usunięcia barier oraz uzyskania obustronnych korzyści. Porozumienia i wspólne inicjatywy wpłynęły również na wzrost zaufania między partnerami.

Od początku lat 90. więzi łączące Unię Europejską i Stany Zjednoczone mają mocno zinstytucjonalizowany charakter. Są wyjątkowo stabilne i trwałe, gdyż opierają się na licznych obustronnie ząbających się oraz nakładających interesach. Obejmują obszary, które razem stanowią fundament stosunków europejsko-amerykańskich. Są to kwestie gospodarcze, polityczne, społeczno-kulturowe, a także obronne. Ze względu na zakres oraz znaczenie, więzi transatlantyckie tworzą istotny element ładu międzynarodowego, kształtują oblicze współczesnego świata. Stopień intensyfikacji współpracy transatlantyckiej podlega stałej ewolucji i zależy od wielu czynników, m.in. od ogólnej sytuacji na scenie międzynarodowej i od kondycji każdej ze stron. W latach 90. szczególne znaczenie dla rozwoju międzynarodowych stosunków gospodarczych, w tym transatlantyckich, miała dynamizacja procesów regionalizacji. Na kontynencie europejskim przejawiała się m.in. powstaniem Unii Europejskiej i jej rozszerzeniem; natomiast na kontynencie Ameryki Północnej – utworzeniem Północnoatlantyckiej Strefy Wolnego Handlu.

Powstanie Unii Europejskiej i Północnoamerykańskiej Strefy Wolnego Handlu można traktować jako próbę wzmocnienia pozycji każdej ze stron w przypadku pojawienia się w ich wzajemnych relacjach sporów ekonomicznych. Zważywszy na wielkość wymiany handlowej między Unią Europejską i USA oraz na ich rozbudowane więzi gospodarcze, występowanie konfliktów we wzajemnych stosunkach można uznać za nieuniknione. Są jednak mniej dotkliwe dla zintegrowanych regionalnie obszarów niż dla pojedynczych państw.

Abstract

Institutionalization of the transatlantic relationship

The article presents the institutionalization process of the transatlantic relationship at an intergovernmental, transgovernmental and transnational levels.

Part one of the paper covers the years from the end of World War II up to the Soviet Union collapse at the end of the 1980s. During this period the partnership between the European Union and the United States was mainly inspired by the Cold War and common security interests. Part two analyses their relations in the 1990s as they were affected by radical structural changes to the international economic and political orders.

Although the EU and the U.S. established diplomatic relations in early 1950s, cooperation between them was formalised for the first time in 1990 with the Transatlantic Declaration. Subsequently, the New Atlantic Agenda was launched in 1996 and the Transatlantic Economic Partnership in 1998. These transatlantic agreements focus on economic and political ties. They provide an institutionalised framework for official EU-US interactions: regular meetings at the Presidential, Ministerial and working levels. Each agreement created a new sphere of activity in transatlantic relations by adding principles and goals for cooperation and by establishing institutions to manage policy coordination.

Nowadays transatlantic relations are an example of a partnership that ranks among the most significant and solid ones to be found in the global political and economic system. They are based upon strong roots and common values such as democracy founded on human rights and rules of law, innovative economies and sustainable growth. Moreover, this strong cooperation, rather than focusing just on bilateral matters, also extends onto many international forums, like WTO. There is no doubt that an additional value, as the positive side effect of EU-US cooperation, has brought enormous contribution to the multi-sphere global development.

